

Mondros Mütarekesi

30 Ekim 1918

1914 yazında Avrupa merkezli başlayıp Amerika'dan Uzakdoğu'ya kadar genişleyen, çok sayıda devlet ve toplumu derinden etkileyen I. Dünya Savaşı, 1918 sonbaharına doğru hızlı bir şekilde İtilaf Devletleri lehine gelişmeye başlamış, Almanya dâhil hemen bütün ittifak ülkeleri birbirlerinden bağımsız mütareke arayışına girmişlerdir. Savaştan ilk çekilen ülke ise Bulgaristan olmuştur. Almanya dönüşünde Bulgaristan'ın teslim olduğunu ve Almanya'nın da barış girişiminde bulunduğunu öğrenen Sadrazam Talat Paşa, kabinesini toplayarak genel durumdan haberdar ile en kısa sürede barış teşebbüsünde bulunmaları gerektiğini söyledi. Nitekim hükümet, kabine üyelerinden bazılarının mütareke isteğine karşı çıkmasına rağmen İspanya Hükümetine başvurarak, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de Kongre'ye sunduğu on dört maddelik barış programı ve 27 Eylül 1918'de verdiği demeçte ortaya koyduğu prensipler çerçevesinde müzakerelere başlamaya istekli olduğunu bildirdi ve ABD Başkanı katında, barışın sağlanması için aracı olmasını istedi. Ancak bu girişimden bir sonuç alamayınca yeni arayışlar içersine girdi ve özellikle İngilizlere yaklaşmaya çalıştı. Bu yöndeki girişimler devam ederken *"savaşa neden olan kabinenin görevde kaldığı müddetçe barışın gerçekleşemeyeceği"* yönünde eleştiri ve uyarıların giderek artması üzerine Talat Paşa Hükümeti 8 Ekim 1918'de istifa etmek zorunda kaldı. Padişah Vahdettin, hükümeti kurmak üzere önce Tefik Paşa'yı görevlendirmiş ancak onun hükümet kurmada başarısız olması üzerine Ahmet İzzet Paşa'yı atamıştır. Harbiye Nezareti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetini uhdesinde bulundurmak üzere çoğunluğu İttihatçılardan oluşan yeni bir hükümet kuran (14 Ekim 1918) Ahmet İzzet Paşa, ilk icraat olarak Talat Paşa Hükümetinin başlatmış olduğu mütareke girişimlerini sürdürdü. Londra ile görüşülmesi için Kutül-Amare'de esir alınan ve esirlik günlerini Büyükkada'da geçirmekte olan General V. F. Townshend'la temasa geçen hükümet, bu girişimden kısa sürede olumlu sonuç aldı. Nitekim İngiliz Hükümeti Akdeniz Filosu Başkumandanı Koramiral Arthur Gough Calthorpe'a İngiltere, hatta Müttefikler adına mütareke görüşmelerini yürütme yetkisi verdi. Amiral Calthorpe da 23 Ekim'de Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf çekerek mütareke görüşmelerinde bulunmak üzere Limni Adası'nın Mondros Limanı'na bir heyet gönderilmesini istedi. Bu önemli bir gelişmeydi ancak bu kez de delege olarak kimin görevlendirileceği konusunda anlaşmazlık ortaya çıktı. Ahmet İzzet Paşa, ilk önce Nurettin Paşa'nın delege olarak gönderilmesini önerdi. Ancak Sultan Vahdettin, mütareke görüşmelerine asker göndermenin uygun olmayacağını ileri sürerek Damat Ferit Paşa'nın gönderilmesini istedi. Padişah'ın bu isteği hükümet nezdinde endişeye ve rahatsızlığa neden oldu. Zira devlet yönetimindeki genel kanaat Damat Ferit Paşa'nın böylesine önemli bir görüşmenin altından kalkacak beceri ve dirayette olmadığı yönündeydi. Nitekim Damat Ferit Paşa'nın Ahmet İzzet Paşa'ya söylediği; *"Amiral Calthorpe'a devletin bütünlüğü üzerinde anlaşma öneririm, eğer kabul etmezse Londra'ya gider ve İngiltere Kralı'na, ben senin babanın dostuydum der ve isteklerimi kabul ettiririm"* şeklindeki sözleri devletin diplomasi ve üst düzey bürokrasi çevrelerinin endişesini haklı çıkarıyordu. Mütareke görüşmeleri için belirlenecek heyette kimlerin yer alacağı hususunda Padişah ile hükümet arasında yaşanan kısa bir anlaşmazlıktan sonra toplanan Meclis-i Vükela, Damat Ferit Paşa'nın delege olarak seçilmesinin uygun olmayacağına, onun yerine Bahriye Nazırı Rauf, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet ve Yarbey Sadullah Beyler'in gönderilmesine karar verdi. Damat Ferit Paşa üzerinde ısrar etmenin bir hükümet bunalımına yol açacağını anlayan Sultan Vahdettin de Meclis-i Vükela'nın kararını onayladı ancak delegelere verilecek talimatlara, *"Hilafet-i Celile ve Saltanat-ı Seniyye ve Hanedan-ı Osmanî Hukukunun temami-i mahfuziyetinin temini"*ni şartının eklenmesini istedi. Hükümet ise delegelere; Yunan savaş gemileri dışında Boğazların, ticaret ve savaş gemilerine açık

bulundurulabileceği, güvenliğin sağlanması için gerekli olan ihtiyaç dışında askerin terhis edilebileceği, mütareke imzalanır imzalanmaz cephelerde çatışmaların derhal son bulması gerektiği, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışılmaması ve namus-u milliyi rencide edecek hiçbir kararın kabul edilmeyeceği gibi ayrıca bazı direktifler vermişti.

27 Ekim 1918 günü başlayan mütareke görüşmelerine İtilaf Devletleri heyetine İngiltere'nin Akdeniz Filosu Kumandanı Amiral Calthorpe, Osmanlı Devleti heyetine ise Bahriye Nazırı Rauf Bey başkanlık etmekteydi. Amiral Calthorpe, müzakereler başlar başlamaz kendisine bildirilmiş olan mütareke metnini Osmanlı delegelerine okudu ve ilk dört maddesinde en ufak bir değişiklik yapılamayacağını bildirdi. Amiral Calthorpe'un bu teklifleri Türk heyeti tarafından İstanbul'a bildirildi. Ancak İstanbul'dan gönderilen değişiklik teklifleri, daha önce delegelere verilen direktifler gibi İngiliz Amirali tarafından dikkate dahi alınmadı. Calthorpe, Yalnızca Boğazların işgali sırasında Osmanlı birliklerinin bulunmasını ve Yunan gemilerinin akşam karanlığında geçmelerini hükümetine bildireceğini söyledi. Ancak bu husus gerçekleşmeyecektir. Görüşmelere oldukça sakin, iyi niyetli, nazik bir üslupla başlayarak Rauf Bey üzerinde yakın dost etkisi bırakan ve ateşkes hükümlerini tek tek kabul ettirmeyi başaran Calthorpe'un, müzakerelerin sonuna doğru Osmanlı heyetine, şartların reddi veya kabulü konusunda son kararın hemen kendilerine bildirilmesi şeklinde sert bir tutum alması üzerine heyet, İstanbul'dan gelecek cevabı beklemeden mütarekeyi imzaladı (30 Ekim 1918).

Dört gün süren ve beş oturumda tespit edilen mütareke maddelerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının çevresi ve Karadeniz'e geçişin temini için buraların müttefikler tarafından işgali.
- 2- Osmanlı sularındaki bütün torpil yerleri gösterilecek ve bunları taramak veya yok etmek için yardım istendiği zaman gerekli kolaylık sağlanacaktır.
- 3- Karadeniz'deki torpil mevzileri hakkında bilgi verilecektir.
- 4- İtilâf harp esirleri ile Ermeni esirleri ve mevkuf Ermeniler, İstanbul'a getirilecek ve kayıtsız şartsız İtilâf kuvvetlerine teslim olunacaktır.
- 5- Hudutların emniyeti ve iç asayişin temini için lüzumlu askerden maadasının derhal terhisi (bu asker miktarı Türkiye'nin görüşü alındıktan sonra müttefikler tarafından kararlaştırılacaktır.)
- 6- Osmanlı karasularında zabıta ve buna benzer hususlar için kullanılacak küçük gemiler müstesna olmak üzere Türk ordularında bulunan bütün harp sefineleri teslim olunacak ve Osmanlı limanlarında mevkuf bulundurulacaktır.
- 7- Müttefikler, emniyetlerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerdir.
- 8- Bugün Türk işgali altında bulunan liman ve demiryolu mahallerinden İtilâf Devletleri kuvvetleri yararlanacaktır. Osmanlı gemileri de ticaret ve terhis hususlarında aynı şartlardan yararlanacaktır.
- 9- Bütün Türk limanlarında ve tersanelerinde İtilâf Devletleri'ne ait gemilerin tamirine kolaylık gösterilecektir.
- 10- Toros Tüneli Müttefikler tarafından işgal edilecektir.
- 11- İran'ın Kuzeybatı kısmındaki Osmanlı kuvvetlerinin derhal harpten evvelki hudut gerisine çekilmesi hususunda evvelce verilen emir yerine getirilecektir. Maveray-ı Kafkas'ın evvelce Türk kuvvetleri tarafından kısmen tahliyesi emredildiğinden kısm-ı mütebakisi müttefikler tarafından mahalli vaziyet tetkik edildikten sonra talep durumunda

tahliye edilecektir.

12- Hükümet muhaberatı müstesna olmak üzere bütün telsiz ve telgraflar İtilâf Devletleri memurları tarafından kontrol edilecektir.

13- Bahri, askeri ve ticari malzemelerin tahripleri durdurulacaktır.

14- Memleketin ihtiyacı temin olunduktan sonra, İtilâf Devletleri'nin kömür ve diğer ihtiyaçlarının Türkiye kaynaklarından sağlanması için kolaylık gösterilecektir.

15- Bütün demiryollarına İtilâf Devletleri kontrol subayları memur edilecektir. Bu meyanda bugün, Osmanlı Hükümeti'nin kontrolünde bulunan Maveray-ı Kafkas demiryolları aksamı dâhildir. Ahalinin ihtiyacının tatmini nazarı dikkate alınacaktır. Bu maddeye Batum'un işgali dâhildir. Osmanlı Devleti Bakü'nün işgaline itiraz etmeyecektir.

16- Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'ta bulunan garnizonlar en yakın İtilâf Devleti kumandanına teslim olacaktır. Kilikya'daki kuvvetlerden asayişi sağlaması için yeterli miktardan fazlası 5. madde gereğince geri çekilecektir.

17- Trablus ve Bingazi'de bulunan Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaktır.

18- Mısrata da dahil olmak üzere Trablus ve Bingazi'de işgal edilen limanlar en yakın İtilâf garnizonuna teslim olacaktır.

19- Almanya ve Avusturya'nın deniz, kara, sivil memurlarının ve tebaasının bir ay zarfında, uzak yerlerde bulunanlar da bir aydan sonraki mümkün olan en kısa zamanda Osmanlı memleketlerini terk edeceklerdir.

20- 5. madde gereğince terhis edilecek Osmanlı kuvvetlerinin teçhizatı hakkında verilecek talimata riayet olunacaktır.

21- Müttefiklerin menfaatlerini korumak için İlaşe Nezareti nezdinde İtilâf Devletleri temsilcileri hazır bulunacak ve kendilerine gerektiğinde bütün bilgiler verilecektir.

22- Türk harp esirleri İtilâf kuvvetleri nezdinde muhafaza edilecektir.

23- Türk Hükümeti, Merkezi Devletler ile münasebetini kesecektir.

24- İtilâf Devletleri, Vilayat-ı Sitte (altı vilayet) de karışıklık çıkarsa, bu vilayetlerin herhangi bir kısmını işgal etme hakkına haizdirler.

25- Müttefiklerle Osmanlı Hükümeti arasında muhasamat 1918 senesinin 31 Ekim'inde tatil edilecektir.

Mütareke hükümlerine genel olarak bakıldığında özellikle Boğazların işgalin esas alan ilk üç maddesi, el koymayı tasarladıkları ve o vakit açıklamadıkları stratejik noktaların işgalini sağlayan 7. madde ve bu maddenin gereğini yerine getirmede hayati önem taşıyan Osmanlı ordusunun terhisi ve silahlandırılması hedef alan 5. ve 20. maddeler dikkat çekmektedir. Bu maddelere Toros Tünellerinin işgalini esas alan 10. madde, doğuda 1914 sınırına çekilmeyi şart koşan 11. madde ve altı vilayetin işgalini öngören 24. maddeyi eklemek mümkündür. Mütarekenin birçok maddesi de oldukça muğlak olup, çeşitli şekilde yorumlamaya ve uygulamaya açık tutulmuş, özellikle Osmanlı ordusunun devletin sınırlarını ve iç düzenini sağlayamayacak bir duruma sokulmak istendiği izleniminden kaçınılmıştır. Böylece İtilâf Devletleri Türk ordusu ile ilgili gerçek düşüncelerini ortaya koymaktan çekinmişler ve uygulamada her tarafa çekilebilen bir metin hazırlamışlardır. Şüphesiz İtilâf Devletleri'nin böyle bir politika izlemelerinde henüz teslim olmayan Doğu Cephesi'ndeki Türk kuvvetlerinin büyük rolü vardı. Müttefikler, Osmanlı Devleti ile akdolunan

mütarekenameye bir teslim vesikası nazarıyla baktıklarından dolayı Türk ordusunu terhis ettirerek daha rahat hareket etmeyi düşünmüşlerdi. Yine Müttefikler mütarekeye zaman kaydı koymamak suretiyle Osmanlı Devleti'nin en ağır şartları kabul edinceye kadar mütarekeyi uzatmak salahiyetini ellerinde tutmuş oluyorlardı. Mütarekenin imzalandığı gün iki taraf kuvvetleri arasında belli bir hattın belirtilmemiş olması da İtilâf Devletleri'nin iyi niyet taşımadıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca kontrol deyimini gerçek anlamı dışında adeta, hüküm, kumanda ve tasarruf anlamında yorumlayan İngilizler, mütarekenin uygulama sürecinde Türk makamlarına bir hayli zorluklar çıkarmıştı. Sözelimi telsiz, telgraf istasyonlarının kontrolü, yalnızca haberleşmenin kontrolü olarak düşünülürken, İngilizler bunlara büsbütün el koymuşlardı. Yine mütarekenin 1., 2., 3., 6., 8., 9., 13., 14., 18. maddelerinin doğrudan veya dolaylı olarak deniz yolları ile ilgili olması İngiltere'nin dönemin en önemli askerî ve ticarî ulaşım hattını oluşturan denizlere ve donanmaya verdiği önemi göstermesi açısından dikkati çekmektedir.

Mütareke hükümlerinden ve bu hükümlerle ilgili kısa değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere Mondros Ateşkes Anlaşması, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri varlığını sona erdiren bir belge olmasına karşın, Osmanlı Hükümeti tarafından olumlu karşılanmıştır. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, 31 Ekim 1918'de mütareke görüşmelerinde Türk heyetinin başkanlığını yapan Rauf Bey'e gönderdiği telgrafta, *"bu zor görevi başarıyla yerine getirdiklerinden dolayı"* kendilerini kutlarken, ordulara, vilayetlere ve bağımsız livalara gönderdiği telgraf genelgesinde, Osmanlı Devleti'nin imzaladığı mütarekenin diğer müttefiklerin imzaladığı antlaşmalardan daha hafif olduğunu bildirdi. Rauf Bey ise, 2 Kasım'da Bahriye Nezareti'nde yaptığı basın toplantısında devletin bağımsızlığının ve saltanatın hukukunun tamamen korunduğunu iddia etmiştir. Rauf Bey demecinde; *"Mütarekeyi imza ederken bugünkü gibi sevinçli döneceğimi tahmin etmiyordum. Görüşmeler sırasında İngilizler çok açık kalpli ve samimi hareket ettiler. Bu mütareke ile devletimizin istiklâl ve saltanatımızın hukuku tümüyle kurtarılmıştır. Bu mütareke yenen ile yenilen arasında yapılmış bir mütareke değil, savaş halinden çıkmak isteyen iki denk kuvvetin aralarındaki düşmanlığı durdurmaları gibi bir şeydir"* demiş ve aynı zamanda İstanbul'a bir tek düşman askerinin çıkmayacağını da sözlerine eklemiştir. Benzer görüşler Hariciye Nazırı Nabi Bey tarafından da dile getirilmiştir. Hükümetin mütarekeyi başarılı görme ve gösterme çabaları Sultan Vahdettin tarafından da desteklenmiştir. Padişah şartları ağır bulmakla beraber, diğer müttefik hükümdarlar gibi tahtını kaybetmediği için memnundu. Zaten daha önce şartlar kendisine iletildiğinde, *"bunları kabul edelim, İngilizlerin birkaç asırlık dostluğunun ve şarka hayırhah siyasetlerinin değişmeyeceğini tahmin ediyorum. Onların müsaadekârlıklarına daha sonra mazhar oluruz"* diyerek mütareke şartlarının kabulü yönünde fikir beyan etmişti. Mütareke ile ilgili hükümetin olumlu yaklaşımı basına da yansımış, hatta İtilaf Devletleri'ne karşı hayranlıklarını ifade edenler dahi olmuştu. Nitekim İstanbul basınından Yeni İstanbul gazetesi, İtilaf donanmasının İstanbul'a gelişini büyük coşku ile karşılamıştı. Gazete, Vahdettin ve İngiliz Kralının resimlerini *"iki yüce tacıdar barışma halinde"* diye veriyor, İngiltere Kralını 'Alem-i İslam'ın gerçek dost ve destekçisi olarak tanıtıyordu. Yeni İstanbul bir başka yazısında da, İngilizleri karakter ve gelişmiş siyasi ve idari teşkilatları açısından dünyanın insan haklarına en fazla saygılı milleti olduğunu ileri sürmekteydi. Mütarekenin imzalanması siyasi çevrelerde ve basında genelde olumlu karşılanırken askeri çevreler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü mütareke görünüşte barış getirse de, uygulaması felaketsel yol açacak hükümlerle doluydu. Mustafa Kemal Paşa, mütarekenin bu yönünü gören ve eleştirenlerin başında gelmekteydi. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir gün sonra Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı'nı devralan Mustafa Kemal Paşa, Sadrazam ve Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ahmet İzzet Paşa'ya gönderdiği telgrafta; mütareke maddelerinin açık olmadığını, bunun çok çeşitli tefsirlere yol açabileceğini dikkat çekerek, *"...mütareke şartları arasında yanlış anlamaları giderecek önlemler almadan orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boğun eğecek olursak, İngiliz ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır"* şeklinde bir uyarıda bulunmuştur ki,

bu uyarının ne kadar yerinde olduğu kısa bir süre sonra başlayacak işgaller, tutuklamalar ve gayrimüslimlerin neden olduğu asayişsizliklerde açıkça görülecektir.

Sonuçta Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti'nin, daha sonra kendisine sunulacak olan barış şartlarını beğenmese hatta İngiltere ve müttefikleri mütarekeyi ihlal etseler dahi yeniden savaşa girme ihtimalini ortadan kaldırıci nitelikteydi. Zira asayiş ve sınırların korunması için belirlenen ve hafif silahlarla donatılan küçük bir kuvvet dışında bütün askerlerin derhal terhisi ve terhis edilen askerlerin silah ve cephanelerinin müttefiklerin emrinde bulundurulması (5. ve 20. maddeler) öngörülmüştü. Dolayısıyla bu mütareke bir teslim belgesi niteliğindedeydi ve müeyyidesi de yoktu, ya da müttefiklerin namuslarıydı. Şüphesiz böyle bir varsayımın uluslararası bir güvence olamayacağı da açıktır. Nitekim uygulama hiç de Osmanlı Devleti idarecilerinin ümit ettiği gibi olmayacak, Müttefikler başta İstanbul olmak üzere stratejik yerleri işgal edecek, üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı ordusunun silah ve cephanesi mütareke şartları hiçe sayılarak teslim alınacak ve ülke asayişsizliğe sürüklenecekti. Bundan sonra İngiltere ve müttefikleri için geçerli olan mütareke değil, daha önce aralarında imzaladıkları gizli antlaşmalar olacaktır.

Mehmet OKUR

KAYNAKÇA

Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**, Haz. S. İzzet Furgaç, Yüksel Kanar, Nehir Yayınları, İstanbul 1993.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV, Haz. Nimet Arsan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1991.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Giriş I**, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi III/IV**, Türk TARİH Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

BELEN, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara 1973.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, "Mondros Mütarekesi Antlaşması", **XI. Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1967.

ÇAVDAR, Tevfik, **Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

FROMKIN, David, **Barışa Son Veren Barış**, Çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul 1994.

JAESCHKE, Gotthard, "Mondros'a Giden Yol", **Bellekten**, XXVIII/109-112, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1964.

KARABEKİR, Kazım, **İstiklâl Harbimiz I**, Emre Yayınları, İstanbul 1993.

KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara 1976.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 1, İçtima Senesi 5; **Takvim-i Vekayi**, 15 Teşrin-i Evvel 1918.

ONAR, Mustafa, **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları I**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım I**, Emre Yayınları, İstanbul 1993.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

SONYEL, Salâhi R., **Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya I**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.

TOWNSHEND, Charles V.F., **Mezopotamya Seferim, Kurna, Kûtulamara ve Selmanıpâk Muharebeleri**, Çev. Gürol Koca, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Görüp İştiklerim**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

TÜRKGELDİ, Ali, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948.

YAŞAR, Akbıyık, **Millî Mücadele'de Güney Cephesi (Maraş)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mondros-mutarekesi/?pdf=3466> adresinden erişilmiştir